

Molenverhalen

Co Borsje-de Groot

Het verhaal van Co Borsje-de Groot (1927), die opgroeide op de Westermolen in Langerak.

Ik ben geboren in een bedstee op de Westermolen te Langerak. Mijn vader Klaas de Groot was daar molenaar. De bevalling ging moeilijk omdat ik verkeerd lag. Mijn moeder was destijds al 40 en de dokter raadde haar aan ná mij geen kinderen meer te krijgen. Ik had één zus en één broer die in leeftijd veel met mij scheelden.

Mijn vader kwam uit een boerengezin met veertien kinderen in Langerak. Mijn ouders waren heel jong toen ze trouwden, achttien en

Co Borsje-de Groot (Foto Ellen Steendam)

zeventien jaar. Toen is mijn vader als molenaar begonnen op de Oudendijkse Molen in Hoornaar. Ze hebben daar zo'n zes jaar

gewoond en toen zijn ze naar de Westermolen gegaan.

Naar school in 'de Poort'

Toen ik op mijn vijfde naar school ging in Nieuwpoort, waren mijn zus en mijn broer al vijftien en dertien jaar. Ik moest dus in mijn eentje naar school in 'de Poort'. Mijn vader bracht me er twee keer naartoe om me de weg te wijzen. Toen zei hij: "Nou ga je voortaan maar alleen." Dat vond ik wel spannend, want ik was

Molenverhalen is een uitgave van Erfgoedhuis Zuid-Holland.

Het *oral history* project Molenverhalen heeft tot doel kennis en verhalen op te tekenen over poldermolens in Zuid-Holland.

Het project wordt mogelijk gemaakt dankzij de provincie Zuid-Holland, Fonds 1818 en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Interview: Ellen Steendam en Marloes Wellenberg

Redactie: Marloes Wellenberg
Met medewerking van: Lisette Albers en Agnes Smit

Foto's: Ellen Steendam, Reg. Archief Dordrecht, particuliere collectie.

© 2019 Erfgoedhuis Zuid-Holland
www.erfgoedhuis-zh.nl

Postadres
Postbus 3092
2601 DB Delft

Contact
T 015 215 43 50
E molenverhalen@erfgoedhuis-zh.nl

Molenverhalen

geen held, ik was een 'pierenschijterd', zoals ze vroeger zeiden.

Gelukkig kon ik meestal met de kinderen van de Oostermolen meelopen. Die stond naast onze molen, op de plaats waar nu het dieselgemaal staat. Die molenaar had wel een stuk of zeven à acht kinderen. De school ging om negen uur 'aan'. We vertrokken om kwart over acht, want we liepen niet zo snel en het was wel een paar kilometer lopen over de Nieuwpoortseweg. Nu is dat een brede asfaltweg, maar toentertijd was het een grindweg. Tijdens de pauzes moest ik bij mensen in de Poort overblijven. In het speelkwartier kreeg ik er een beker melk en in de middagpauze at ik er mijn boterham op. Op vrijdag brachten boeren uit Goudriaan kaas naar de markt in Groot-Amers. Een geluk voor ons, want dan mochten we meerijden.

Armzalig bestaan

De vrouw die op de Oostermolen woonde, was erg wispelturig. Het ene moment was ze bevriend met je, het andere moment schold ze je uit. Misschien had ze haar handen vol aan al die kinderen. Het was natuurlijk klein wonen op de molen. Ik herinner me dat die kinderen met zijn vieren overdwars in de bedstee sliepen, dat paste net.

Ze hadden het niet breed waarschijnlijk. Je moet weten: Als molenaar had je een armzalig bestaan. Je verdiende maar vijf gulden per week. Je moest dus wel wat bijverdienen, maar haar man deed er niks bij.

Bijverdienen

Mijn vader verdiende bij door te werken bij de boeren. Greppels steken of 'greppelen', noemden we dat. Allemaal met de hand, natuurlijk, want je had nog geen machines. Ook hadden we een groentetuin achter de schuur. Daar verbouwde mijn vader boontjes, worteltjes, uien, kool, krotten en rabarber. Hij was meestal 's avonds in die tuin bezig. Dan hielp ik vaak mee.

Paling vangen

Mijn vader verdiende ook geld met vissen. Met de molen kon je paling vangen. 'Bulen' heette dat. Dan zette hij een visnet, een fuik achter het scheprad. De paling die onder het rad doorging,

kwam in die fuik terecht. Palingen met mankementen, die beschadigd waren geraakt, konden we niet verkopen en aten we zelf op. De rest werd verkocht aan een vishandelaar uit de Poort. Henk heette die man. We hadden geen telefoon, maar die man wist precies wanneer hij moest komen. Om paling te vangen moest het namelijk een beetje ruw, raarachtig weer zijn. "Ik dacht al: Klaas zal wel palingen gevangen hebben", zei hij dan.

Familie De Groot, met Co in het midden (Particuliere collectie)

Mijn vader ving ook paling en andere vis door fuiken te zetten. Die zette hij dan her en der in de polder neer, meestal ver weg van de molen, buitendijks. Daags erna ging hij die fuiken dan lichten. De fuiken stonden vast aan stokken en soms stonden die stokken anders dan dat hij ze zelf had neergezet. Dan hadden anderen zijn vangst gestolen. Arme mensen die niks hadden, burgers uit de Poort of Langerak, deden dat weleens: stropen. Ze gingen dan de polder in om konijnen, hazen en fazanten te vangen. Dat deden ze meestal 's nachts, in de herfst. 'Lichtbakken' noemden ze dat. Als ze dan een haas zagen, richtten ze het licht erop en schoten hem dood. Als ze zo bezig waren en de stokken van een fuik zagen staan, dan lichtten ze die fuik. Op die manier hoefden ze zelf geen netten te kopen.

Soms lieten kinderen op school weleens vallen dat ze paling hadden gegeten. Dan dacht ik: jouw vader heeft vast onze fuik gelicht. Maar iemand ronduit beschuldigen kon natuurlijk niet. Dus je kon er niet veel tegen doen. Gelukkig gebeurde het niet vaak. Het was namelijk een heel gedoe om in het buitengebied te komen. Vissen deden we ook wel met een 'zeeg', een

Molenverhalen

net dat je door de sloot trok. Aan het einde van de sloot zette je dan ook nog een net. Zo werd de vis dan opgedreven naar dat net. Ik moest zelf ook weleens helpen trekken. Dat viel niet mee hoor, dat was zwaar werk.

Geiten en konijnen

We hadden ook twee sikken, een hond en konijnen. Een tijdje hebben we kippen gehad, maar daar was mijn vader gauw klaar mee. Ik hoor het hem nog zeggen: "In de winter vreten die kippen wel, maar ze leggen geen eieren. Daar heb je niks aan!"

We dronken de melk van de sikken. Geiten werden ook wel 'de koe van de armen' genoemd toen. In de winter gaven ze geen melk, dus dan haalden we koeienmelk bij de boer. Elke avond twee liter. We hadden ook konijnen, die verkocht mijn vader tegen de kersttijd. Iedere maandag kwam er hier een echtpaar uit Rotterdam om te vissen. "Klaas, met de kerst weer een konijn, hè", zei die man dan tegen mijn vader. "Dat is goed, hoor", zei mijn vader. Als het dan kerst was, namen ze een konijn mee en aten dat op.

Het was meestal mijn vader die de dieren eten gaf, maar zelf vond ik het ook leuk om ze te voeren. Ik weet nog dat ik van mijn tante Kee een keer een marmotje, een leuk beestje, kreeg voor mijn verjaardag. Die dieren hielden we allemaal in de schuur, niet in huis.

Alleen vermaken

Ik vond het niet heel bijzonder om op een molen te wonen, het was nou eenmaal zo. Wat ik me vooral herinner is dat ik me veel alleen moest vermaken. Je moet rekenen, mijn zus en broer waren ouder en werkten overdag. Ik had een pop en een kleine kinderwagen. Een 'sportkar' noemden ze dat. Ik speelde ook weleens met de kinderen van de Oostermolen, maar vlak voor de oorlog werd die molen afgebroken en waren zij verhuisd naar Langerak.

Mijn zus was al vroeg het huis uit. Zij deed het huishouden voor een oude man uit de buurt. Wij kenden die man goed, hij kwam vroeger altijd drie keer per week bij ons koffie drinken. Toen zijn vrouw overleed werd hij heel ziek. Zijn eigen

kinderen woonden overal en nergens, dus trok mijn zus bij hem in om voor hem te zorgen. Later is ze bij een boer in Goudriaan gaan werken en weer later verdiende ze haar centen bij de post.

Westermolen (links) en de Oostermolen, afgebroken in 1939. (Collectie Regionaal Archief Dordrecht)

Toen mijn broer van school kwam, ging hij eerst bij wasmachinefabriek Minkema werken in Nieuwpoort. Daarna werd hij fietsenmaker. Hij heeft later ook nog op de taxi gereden. Mijn broer kon wel malen met de molen, maar hij wilde geen molenaar worden. Mijn moeder heeft het hem altijd afgeraden. Zij had namelijk een enorme hekel aan de molen. Ze kon hem als het nodig was wel stil zetten. Kijk, als de lucht mooi was, dan liet mijn vader de molen draaien. Maar kwam er een bui aan, dan moest je de molen direct stopzetten, anders waaiden de zeilen eraf. Dat kon ze wel, als mijn vader ergens anders aan het werk was. Weerkennis had mijn moeder ook, ze kende de lucht. Ikzelf ook trouwens. Als er een zuidenwind staat en er is een bui aan de lucht, dan weet ik precies hoe lang het duurt voordat het weer omslaat. Daar groei je mee op.

Lantaarn in de wijk

Misschien vond mijn moeder de molen maar niks omdat die zo'n kabaal maakte. Het was natuurlijk een leven als dat ding draaide, dat vond ik zelf ook verschrikkelijk toen ik klein was. Het gekke was dat ik er 's avonds wel zo bij in slaap viel, terwijl ik vlakbij het grote rad lag. Dat stond toen nog in een open verbinding met de molen en er kwam dus veel kou doorheen. Je hoefde 's avonds geen water bij je bed te zetten,

Molenverhalen

want dat bevroor zo. Later heeft mijn moeder gevraagd of dit gat dichtgemaakt kon worden.

Het gebeurde niet vaak dat mijn vader 's nachts moest malen, maar 's avonds tot een uur of twaalf, één kwam wel voor. Het water dat de molens hier uit de polders maalden, kwam in de rivier de Lek terecht. Werd het water in de rivier te hoog, dan staken ze op de molen in Giessen een lamp aan. Dat was een van de manieren waarop molenaars aan elkaar doorgaven of er gemalen moest worden of niet. Ze hadden geen telefoon, dus dat gebeurde door te seinen. Als wij hier op de molen zagen dat de lamp in Giessen brandde, wisten we dat we moesten stoppen met malen. Dan deed mijn vader op zijn beurt een lantaarn in de wiek. Dat was voor de molen in Groot-Ammerzorg het signaal dat ze ook moesten stoppen met malen.

De kinderen De Groot op het erf bij de molen (Particuliere collectie)

Polderbestuur

Eénmaal per jaar kwam het polderbestuur op bezoek. Daar zaten boeren uit deze streek in. Sommigen wisten van toeten nog blazen. Dan vroegen ze bijvoorbeeld aan mijn vader: "Klaas, het heeft zo geregend, waarom maal je niet?" Dan antwoordde mijn vader: "Omdat er geen

wind staat. Als er geen wind is, kan ik niet malen, hè." Domme vragen, maar ja, zij waren de baas. Als molenaar was je in dienst van de polder. Je kon er dus niks van zeggen.

Als het polderbestuur langs kwam zorgde mijn moeder ervoor dat er een fles Samos in huis was. Dan kregen ze eerst koffie en daarna een wijntje. Wat ze precies bespraken weet ik niet hoor. Meestal ging het over dingen die stuk waren aan de molen geloof ik. Bijvoorbeeld als een kam van het wiel kapot was, dat werd daarna dan weer gemaakt.

Toen de Oostermolen naast ons werd afgebroken kwam daar een dieselmolen. Mijn vader werd toen ook machinist van het maal. Hij had het trouwens niet zo op die machine, hij maalde liever met de molen.

Oorlog

Voor de oorlog waren er drie molens die voor de polder Langerak maalden: de Westermolen waar wij woonden, de Oostermolen die vlak voor de oorlog is afgebroken en de Noordmolen, ook wel Broekmolen genoemd. Die Broekmolen was niet meer bewoond, maar het plan was dat wij daar zouden gaan wonen en dat dan de Westermolen net als de Oostermolen afgebroken zou worden. De Broekmolen was heel groot en ook nieuwer dan de Wester- en Oostermolen. Het was een achtkante molen met veel zolders en een klompenhok. Er was dus veel meer woonruimte.

Toen werd in de eerste oorlogsdagen van 1940 de Broekmolen in brand geschoten door een Duits gevechtsvliegtuig. Ik kan het me nog goed herinneren, het gebeurde 's avonds. De molen was met riet gedekt en brandde als een fakkel. Het was angstig: De wind kwam uit het noorden en het brandende riet waaide in de richting van onze molen. Ik ben toen op de fiets naar de Poort gereden. Er stonden al mensen te kijken. Ik zei: "Dit gaat zo niet langer. De brandweer moet komen!" Toen heeft Kooiman uit Graafland het rieten dak van onze molen helemaal natgespoten, zodat onze molen niet in brand zou vliegen.

De Broekmolen is toen helemaal afgebrand. Ik heb begrepen dat het polderbestuur van het verzekeringsgeld het molenaarshuis heeft laten

bouwen, waar mijn ouders later zijn gaan wonen. De oorlog was een angstige tijd. Vanaf de molen konden we ook de brand na het bombardement in Rotterdam goed zien. Er kwamen 's nachts vaak vliegtuigen over. Ze gingen heen en terug. Als ze nog een bom over hadden die ze niet kwijt konden, dan gooiden ze die soms in het land.

Slootwater

In de oorlog ging ik van school af. Mijn taak op de molen was toen vooral het huishouden. Dat deed ik samen met mijn moeder. Ramen zemen, stoffen en elke dag de molen aanvegen met veger en blik. In de bedstee hadden we van die zachte matrassen, schuddebedden. Die gingen er twee keer per jaar uit om te luchten. Samen met mijn moeder klopte ik het stof eruit met de mattenklopper.

We hadden geen elektriciteit, alleen een olielamp. Later kregen we ook nog een radio die op een accu liep. Als de accu leeg was, moesten we ermee naar Nieuwpoort om hem weer op te laden. Waterleiding hadden we eerst ook niet. Ik denk dat ik een jaar of zes, zeven was toen we die kregen. We dronken gewoon slootwater. Van het polderbestuur hadden we een filter gekregen waar we het water in filterden. Dat deden we bij de boenstoep. In het filter zaten sponzen waar de insecten in bleven hangen. Daar moet je vandaag de dag toch niet meer aan denken: dat je zo water moet drinken.

Wasdag

Op maandag was het wasdag. Het wassen nam de hele dag in beslag. Eerst deden we de witte was, daarna de bonte. Het fornuis in de schuur werd dan aangestoken. Daar ging de ketel op en daar werd de was in gekookt. De kookwas, heette dat. Dan ging de was eruit. Er werd een nieuw sopje gemaakt, waarna het wasgoed met de hand werd geborsteld. Ja, je moet niet denken dat we toen elke dag een schone onderbroek aan hadden hoor! [lacht]

Onszelf wassen deden we op vrijdagavond of zaterdagochtend in een teil. In de zomer in de schuur en 's winters in de woonkamer. Dan stond je daar te frunniken met een washand.

Zwemmen konden we niet, dat heb ik pas een paar jaar geleden geleerd. Mijn vader ook niet hoor. Als het mooi weer was, ging ik wel eens op de boenstoep zitten met mijn voeten in het water. Ik ben nooit in de sloot gevallen, maar heb wel eens natte voeten gehad toen ik keek of het ijs al dik genoeg was om op te schaatsen.

Boerenkachel

In die tijd kocht je niet zomaar kleren. Je kocht een lapje op de markt in Schoonhoven en daar liet je dan een jurk van maken. Onze kleren werden gemaakt door mijn tante Co. Die had op de huishoudschool in Giessen naailes gehad. Eens in de zoveel tijd kwam ze dan een jurk of ander kledingstuk naaien, op de Singer naaimachine die bij ons voor het raam stond. Ze bleef dan bij ons boven logeren. Later heb ik zelf ook heel veel jurken genaaid. Patronen bestelde ik in Rotterdam, net wat anders dan wat de rest aan had.

Behalve een naaimachine stonden er een tafel, een stoel en een krukstoel in de woonkamer. Bij de schoorsteen stond een boerenkachel met een ronde voet. Bovenin zat een deksel en daaronder werd gestookt. Er was ook een ruimte waarin je je eten kon verhitten. Onderaan zat een rand waar je je voeten op kon warmen.

In die tijd kwamen de bakker en kruideniers langs de deur om bestellingen op te nemen. Een dag later kwamen ze de boodschappen brengen. Dan kwamen ze met de fiets uit de Poort. Als het dan heel koud was, warmden ze bij ons hun voeten op. Dan deden ze hun schoenen uit en zetten ze de schoenen en hun voeten op de rand van de kachel. Als ze dan warme voeten hadden, gingen ze weer verder het achterland in, bestellingen opnemen.

Koken deden we in de woonkamer. Aan de noordkant van de molen, achter de bak, had mijn moeder oliestellen staan. Een éénpitsstel en een vierpitter, meen ik me te herinneren. Daar kookte ze op.

Vanuit de molen getrouwd

Ik heb heel wat jaren op de molen gewoond, tot ik ging trouwen, in 1953. Ik heb mijn man Bas

Molenverhalen

leren kennen via mijn vriendin Berta de Pater. Mijn vader was van oorsprong een Langerakker en wij gingen daarom daar naar de Hervormde Kerk. Berta is toen een keer met mij mee geweest, maar toen haar ouders daar achter kwamen, kreeg ze grote problemen. Zij ging naar de Christelijk Gereformeerde Kerk in de Poort en toen zei ik: "Ik ga voortaan wel met jou mee". Daar heb ik Bas toen voor het eerst voorbij zien fietsen. De volgende zondag fietste hij weer langs en vroeg ik: "Wat is dat voor een vent?" "O, die zit bij mij op de lagere school", zei Berta toen.

Wonen in een huis

Het polderbestuur heeft in 1953 naast de molen een huis laten bouwen voor mijn ouders. Mijn moeder voelde zich er in het begin helemaal niet thuis. Ze wist niet hoe ze het had in zo'n groot huis. Jarenlang had ze in een kleine kamer gewoond en nu zat ze ineens in een huis met een kamer en suite, een keuken, een schuur erachter en boven vier slaapkamers en een badcel.

Ik heb zelf ook moeten wennen toen ik in een huis ging wonen. De ouders van mijn man hadden een groothandel, zij waren grossiers. Ze lieten een huis voor ons bouwen in Groot-Ammers. Ineens had ik dus een huis met een badkamer, elektriciteit en een stofzuiger. Ik wist niet hoe ik daarmee om moest gaan.

Mijn man wilde niet bij zijn ouders in het bedrijf, dat was altijd gedoe. Hij was monteur. Voordat we trouwden is hij nog twee jaar als militair in Indië geweest, maar toen hij thuis kwam was er geen werk te vinden en is hij als bode gaan werken bij Goof Timmer in Nieuwpoort. Pakjes rondbrengen, als chauffeur dus. Hij was veel weg. Van huis naar zijn werk ging hij met de fiets, maar daardoor was hij vaak laat thuis.

Op een gegeven moment liet Goof Timmer huizen bouwen voor zijn knechten in de Poort. Wij mochten ook een huis huren en dat hebben we aangenomen omdat mijn man dan dichterbij zijn werk kwam te wonen. We hebben het huis zelfs gekocht. De ouders van mijn man hebben het huis in Groot-Ammers toen weer verkocht.

Op woensdagmiddag ging ik vaak naar mijn moeder om haar te helpen met de schoonmaak van het grote huis. Even de ramen zemen of zo. Ook op zondagmiddag gingen we er altijd heen. "Als jullie niet geweest zijn, is het geen zondag geweest", zei mijn moeder altijd.

De Westermolen met rechts het gemaal en daarnaast het huis (Foto Ellen Steendam)

Heimwee

Ik was al gauw in verwachting, dat vond ik wel fijn. Zelf heb ik geen heimwee gehad naar de molen, maar mijn man Bas had dat wel een beetje. Toen hij uit Indië terugkwam had hij even geen werk en in die periode was hij meer bij ons thuis dan bij zijn eigen familie. Hij ging ook zo graag met mijn vader fuiken lichten in de polder.

Ik denk soms wel eens aan de gevaarlijke dingen die mijn vader op de molen deed. Soms moest hij de kop van de molen teren. Met touwen maakte hij een plank vast aan de bovenste wiek. Hij ging dan helemaal bovenin de molen op die plank zitten. Er zat geen leuning aan of niets. Al schilderend liet hij zich dan zakken. Dat maakte me heel angstig. Weet je dat ik in al die jaren nooit in de kop van de molen ben geweest? Ik durfde dat niet, omdat ik er duizelig van werd. Als ik het eens probeerde, was ik zó weer beneden.

De dag van mijn leven

Ik heb een paar jaar geleden zwemmen geleerd en speel ook graag op de accordeon. Dat heb ik ook op latere leeftijd geleerd. Als ik iets in de krant lees over molens knip ik het trouwens altijd uit. Een tijdje terug ben ik bij de molens in Nieuw-Lekkerland geweest, op de Kinderdijk.

Molenverhalen

Daar was ik nog nooit geweest. Er kwamen medewerkers van een bedrijf die de mensen in het verzorgingshuis hier een dagje mee uit wilden nemen. “Nou, Co, waar wil jij naar toe?”, vroegen ze aan mij. Toen zei ik: “Nou, als ik nog ergens naar toe zou willen, dan zijn het de molens daar.” Ik heb toen ook met een molenaar gepraat daar, die wist natuurlijk ook nog van alles over vroeger. Ik had de dag van mijn leven! [lacht]